

LAPOLVASÓ

Ki kit leplez le?

Új Idő, Beszélő, Tekintet, 2000, Reform, Új Fórum

A nagy (és persze kis) leplezések korát éljük. Szinte nincs nap, hogy valamelyik orgánumban ne jelenne meg egy-egy olyan írás, amelyik le ne rántaná a leplet valakiről. Lehet ezt többféle képpen értelmezni. Lehet ezt sárdobálásnak minősíteni, lehet higdant önmérsékletre inteni, lehet további leplezésekre buzdítani, mondván, hogy még mindig azok diktálnak, azok beszélnek, akik egykor ezt és ezt... s lehet persze szörnyülködni, a közélet durvaságán sopánkodni, lehet meddálni, hogy talán mégsem így lenne a jó...

Csak hát a jelen nincs múlt nélkül, a napi politika mai jelei

valahonnan érkeztek,

ki innen, ki onnan, múltjukat kényszerűen vagy büszkén vállalniuk kell — a politikai csatározások idején úgyis emlékeztetik rá őket. (De, s ez lényeges különbség: karóba nem húznak már!!!) Am a leplezések leplezéseket szülnék, más, s nem mellékes kérdés, hogy ki kit leplez le, s főleg: mivel. Nos, ez minősít — akár visszafelé is.

A történettudomány számára szerencse, hogy — ha bizonyos hivatalos iratok, utasítások, talán nem maradtak is fenn — levelek ezrei, tizezrei, felkutatathatók. A minap például Vigh Károly közölt egyet, éppen a Magyar Nemzetben. A levél írója: dr. Kálmán József, (ma a katonai főügyész), a levél kelte: 1954. A levél tartalmát tekintve feljelentés, a levél következménye pedig: egy tisztelt, nemrég meghalt szerzőknek, Tardó Lajosnak 1954-es letartóztatása, majd koncepció perben való elítélése. A levél közététele egyértelműen része volt a politikai csatározásoknak, hiszen mentes meg mindenkit az ég attól, hogy az az ügyész óvja a törvényességet ma, aki harminchat esztendővel ezelőtt...

Az alábbi tizenhárom esztendővel ezelőtti idézethez mit szólnunk? „Mindezzel kapcsolatban felvetődik az a morális probléma: egy történelmi dráma esetén meddig terjedhet az írói szabadság? Lehet-e — mint nálunk kezd divatúvá válni — ennyire elrugaszkodni a történelmi tényektől...”

Ha mindez egy színházi kritikában lett volna olvasható, nos akkor semmi baj nincs, érvényesül a sajtószabadság. Csak hogy a fenti idézet egy 1978-ban kelt levélből való, amely úgy fejeződik be:

„Illetékes párt- és állami szervek lehetnek közömbösek egy ilyen súlyos hibát hordozó művel szemben? Nem kellene megfontolni a Bajcsy-Zsilinszky-dráma további előadásainak a betiltását, ha már a dramaturg és a színházi osztály idejében nem emelt óvást a darabban szemben?”

A levél címzettje „Aczél György elvtárs, a Minisztertanács h. elnöke”, a levél megfogalmazója — Vigh Károly. A fakszimilében közölt levelet az Új Idő című folyóirat tavaly októberben tette közzé. Cs. I. (véltelen: Csurka István) rövid kommentárjával, melyben az az ízléses mondat is szerepelt: „még az is nagy kérdés, hogy mielőtt kiadópróbnak a szemetet, fel kell-e mutatni?” (Emlékeztessék az Új Idő példátlan skandalumára, a Gulag-kalózkodásra?)

Maradjunk inkább Aczél Györgynél, akire mostanság úgy mutogatnak, mint a legfőbb gonoszra... Paradox egy helyzet: a Beszélő című hetilap — amely közvetve és közvetlenül igen sokat „köszönhet” az aczéli politikának, nos ebben a lapban jelent meg Kozák Gyulának egy nyílt levele. A címzett: Vass Csaba, az MSZP elnökségének tagja (egykor a HNF osztályvezetője, előtte: a Művelődési Minisztérium személynzeti osztályvezetője), aki 1979-ben „végrehajtója volt” a szociológus Kozák Gyula „egzisztenciális megsemmisítésének”. 1990. elején Vass és Kozák összefutottak a Corvin téren, szó szót követett, s Vass úgy magyarázta egykori cselekedetét, hogy ő éppen hogy menteni akarta Kozák börtét, amikor segédkönyvtárosi állást kínált neki — hiszen a „chartások” miatt, s így Kozák miatt is, Aczél György naponta telefonált... Kozák nem volt rest, felkereste és megkérdezte Aczél Györgyöt, hogy ugyan miért volt ez a személye elleni nagy vehemencia? Aczél György felháborodottan tiltakozott: ő nem is ismertte Vass Csabát, soha nem beszélt vele...

Vass Csaba egyébként ezekben a hetekben leplezte le a Magyar Televíziót, amelyben „jó ideig a szabaddemokraták fennhatósága érvényesült”, ezért volt szükség a kuratórium felállítására. A leplezés során — amelynek egyik állomása szópárbaj a képernyő előtt Baló Györggyel — Vass Csaba

azt a kijelentést is megkocskálta, hogy a Hazafias Népfőnt és személy szerint ő kezdeményezője volt a Nyilvánosság Klub létrehozásának...

Te, Endre, én ilyen szenilis lennék? — kérdezte Halmi Gábor, a

Nyilvánosság Klub

egyik valódi alapítója (cikkének ugyancsak a Beszélő, 8. száma adott helyet), aki a klub kisajátításának próbálkozását utasította határozottan vissza. Két számmal később a folyóirat — amely a már-már dilettáns kezdektől meghökkentően rövid idő alatt jutott el a szerkesztett hetilapig — helyet adott Vass Csabá válaszában is, amely ugyancsak nem mentes a „leplezésektől”. Új név került a listára: nem Aczél György, hanem Knopp András volt a naponkénti telefonáló (ez ugyebár az Aczél-féle csapat?), kiderült az is, hogy Kozák „családi kapcsolatban állt Bálint Endrével, a neves festővel” — s ezért „enyhébb elbírálást ígértek a számára” — kiderült, hogy Kozák csak marxista esti egyetemet végzett, Pozsgay Imrének viszont az egészhez semmi köze nem volt... a Nyilvánosság Klubért igenis politikai felelősséget szándékozott vállalni a népfőnt. Hogy ez végül csak „távrolról” történő segítségadás maradt, az csupán a politikai helyzet miatt történt...

Hóhár és áldozat másképpen emlékezik — mondja a tényeket rögzítő válaszában Kozák, —, s a levélváltást olvasva az jut eszembe, hogy vajon mi az, ami a legjobban hiányzik, hiányzott ebből a pengeváltásból? Azt hiszem, annak a leszögezése, hogy egykor — nem egyenlő esélyekkel — tárgyalt a két ember. Egyikőjük a politikai hatalomtól megbélyegezte, egzisztenciálisan el lehetetlenülve próbált valahogy élni, másikójuk a hatalom előszobájában úgy igyekezett, ha igyekezett, „segíteni”, hogy nem vonta, függősége folytán nem vonhatta kétségbe a hatalmasok döntését. Így esetleges szolidaritása, segítőkészsége is csupán rossz kegyként volt értelmezhető.

„Márként” jelentkezett legutóbb a lapunkban Pozsgay Imre, aki megtette a kötelességet, s most már mehet...? Tette történelmi tett volt — ezt józan fejjel nehéz lenne tagadni, de hát mint ő is tudja, nyilatkozta: a „hála nem politikai kategória”. Miért is lenne hálás, mondjuk, Eörsi István annak az egykori miniszternek (Pozsgaynak), aki 1978-ban „kínos megbízatásként” felajánlotta a szükséges iratok megszerzését, ha a nemkívánatos író ne látna úgy döntene: kivándorol...

Az egykori feszélyezett beszélgetésből négy esztendő múltán kúrta elbeszélés lett, amit — s megint egy kis leplezés — akkor, tehát, 1982-ben a Beszélő, mint számadat folyóirat, taktikai megfontolásból nem közölt. Bezzeg 1989 januárjában a Tekintet (főszerkesztő: Ördög Szilveszter — nem is olyan rég a régi MSZMP KB tagja), közölte, mi több, múlt év nyarán a 2000 című folyóiratban Eörsi az addig névtelen minisztert is nevesítette...

Eörsiről viszont az jut eszembe, hogy a Reformban tavaly őt is leplezték. Nem más, mint Kardos Györgyné, a Magvető Könyvkiadó egykori nagyhatalmú (szerelve gyűlölt), igazgatójának az özvegye, amikor is azt kívánta bizonyítani, három levelezőlappal, hogy „Eörsi Pista” milyen kedves köszönő üdvözlőlappokat írt Kardosnak, így hát „Eörsi pajtás” sem más, mint haszonélvezője az általa bírált hatalomnak...

(Nem ötlet, csupán gondolkodom, vajon mikor fogja valaki mondjuk, leplezni az 1986-os In memoriam Kardos György című összeállítást, mondjuk, úgy, hogy átolvassa a tanulságos névsort.)

Vissza kell még térnem egy három héttel ezelőtti Lapolvasóhoz, amelyben arra emlékeztettem Fitos Vilmost, egy, az Új Fórumban megjelent nyilatkozata után, hogy a múlttal való szembenézés vagy nem szembenézés ugyan lehet magánügy, de ha valaki a nyilvánosság előtt szól, akkor számíthat arra, hogy szavait kontrollálják. Ha Fitos azt állítja a vele készült interjúban, hogy mindig „baloldali, népi, németellenes, a nagybirtok felosztásáért küzdő ellenzék” tagja volt, akkor szükséges őt emlékeztetni arra a röplapra, amelyen felelős kiadóként 1940-ben az ő neve szerepelt, s, amely röplap

a Magyar Nemzet betiltását követelte,

mert „a zsidó nagytöke és a feudalizmus fellegvára lett”... stb., stb.,... nem ismétlem. Fitos Vilmos, az MSZP lapjában, az Új Fórum legújabb számában vá-

laszcikkét írt Nem volt mivel szakítanom! címmel. Érvérese a következőkben foglalható össze:

— a Magyar Nemzet 1940-ben ismételtelen éles támadásokat intézett a népi írók ellen;

— ő, mármint Fitos, „heves ellenérzésekkel” olvasta a röpcédula-tervezett szövegét, amit nem ő, hanem Kovács Aladár „kiváló dramaturg és író”, Fitos helyettese a Turul Szövetségben, fogalmazott;

— de: „mozgalmak élén az ember különféle taktikai lépésekre kényszerül”;

— Fitos remélte, hogy az általa heves ellenérzéseket kiváltó szöveget majd a cenzúra utasítja el, s így neki nem kell szakítania „kedves barátjával”, helyettesével;

— csak hát a cenzúra —, minő pech! — engedélyezte a szöveget (mint Fitos írja, ebben is félrevezették őt);

— így hát, s itt következnek egy idézet: „mivel úgy tartották nyilván a rendőrségen, mint kommunisztagnanus baloldali felforgató elemet... úgy gondoltam, talán nem is lesz haszton a röpcédula megjelenése...”

Ha emlékeim nem csalnak, valami ilyesmivel védekezett nemrégiben Antoniewicz Roland is, amikor nyilas röplapot gyártott...

Kár, nagy kár, hogy Fitos Vilmos ma is úgy gondolja, hogy nem volt mivel szakítania. Mindazonáltal jó dolog, az, hogy egy hírhedt röplap keletkezéséről, történetéről ennyi mindent megtudhattunk. A Magyar Nemzet sajtótörténetével foglalkozóknak ugyanis fontos adalék ez, mert-hogy a röplap egy igencsak változatos pillanatában érte e napilapot. Több — a keményhangú németellenes írásokért való — időszakos betiltás közepette robbant a Turul ominózus röplapja, amelynek, ha másként nem, hát közvetve szerepe volt az alapító-főszerkesztőnek, Pethő Sándornak a lemondásában (bár persze helyénvalóbb a lemondás megfogalmazás).

Mindezek ismeretében érdekel, hogy az interjú készítőjének, az Új Fórum főszerkesztőjének miéért nincs most egyetlen szava sem?

Murányi Gábor

KOSSUTH-

Márai Sándor

Annak idején szép gesztussal kezdte pályafutását a Kossuth-díj: posztumusz elismerést kaptak legelsőül azok, akiknek jelentős életművéért — míg éltek — csak mellőztetés és üldöztetés járt ki: Ehhez a legnemesebb hagyományhoz nyúl vissza legmagasabb, művészi teljesítményért járó kitüntetésünk, amikor századunk egyik legnagyobb magyar prózaíróinak adja meg utólag azt, amire már annak idején is joggal igényt tarthatott volna.

Nincs még egy éve, hogy elhunyt Márai Sándor, aki pár hét múlva lenne — lehetne! — kilencvenéves. Munkássága, különösen annak két világháború között, majd 1945 után, még idehaza írott tekintélyes része perdöntő cáfolata ama tendenciózusan terjesztett irodalomtörténeti téveszmének, hogy a magyar polgárság nem tudott nagy formátumú, európai színvonalú alkotót kitermelni magából. Kapóra jött e rosszindulatú legenda terjesztőinek, hogy az 1948-ban emigrációba vonult Máraimnak jóformán a nevét sem volt szabad idehaza kiejteni — hacsak nem szitokátok förmedvények, lefitymálók jelzők közegében. Kapóra jött, mert a népies-urbánus vitát újra gerjesztő, mesterségesen is szító, ám titkon az egyik fél javára elfogult kultúrpolitika könnyen bilenthetette a mérleget az általa jónak vélt oldalra, ha a másik serpenyőből hiányzott Márai. Amikor tehát ez a minőségére, mennyiségére egyaránt nagy életművére visszatér köztudatunkba (bár régi olvasói soha el nem partoltak tőle, s új tábora is nőttön-nőtt a tilalom dacára), amolyan irodalomtörténeti igazságtelmelek is tanú vagyunk: végre helyreáll az értékrend.

Mert amit az Egy polgár vallomásai, a Féltekenyek, a Sértődöttek, A kassai polgárok, A sziget és megszámlálhatatlanul sok más regény, dráma, esszé, karcolat, utirajz és naplójegyzet írója megörökített műveiben, az mindmáig érvényes, árnyalt, hiteles és több-rétű rajza annak az embertípusnak, melynek remélhetőleg végre igazán eljött az ideje: a polgárnak, aki valódi demokráciában érzi jól magát. S ha ezt elveszít tőle, hagyományait, műveltségét, minden képességét mozgósítva harcra száll érte.

(nv)